

Alkohol & Narkotika

Kokainet, krogen och den kontrollerade fyllan s.6

Dansbandskväll, räkfrossa och 150 kg amfetamin s.14

Från kamp till byråkrati för skyddade boenden s.22

DROGPOLITISKT OBEROENDE TIDSKRIFT • ÅRGÅNG 115 • NO.2 2021

RISK ELLER NJUTNING?

Äldres alkoholvanor väcker oro och ålderism

ANDTS-strategins mål kräver bättre forskning om vanor

AR 2006 SVARADE två äldre latinamerikanska män att de hade använt heroin det gångna året i världens mest robusta befolkningsundersökning på drogområdet, amerikanska National Survey on Drug Use and Health (NSDUH). På grund av att de tillhörde en grupp som sällan svarar på undersökningen så vägdes deras svar upp rejält.

När siffrorna antydde att heroinanvändningen bland äldre i USA hade ökat med 50 procent det året stod dessa två män för halva den ökningen.

I ett debattinlägg i den vetenskapliga tidskriften *Addiction* använder forskaren **Peter Reuter** med kollegor

”

Det är slående att det görs så få försök att svara på vad som borde vara den första och grundläggande frågan: Hur vanligt är det?

det här exemplet för att visa varför befolkningsundersökningar inte ska användas för att mäta sällsynta och stigmatiserade vanor, som användningen av heroin, amfetamin eller kokain. Då räcker inte ens 70 000 respondenter, som är antalet svar som NSDUH bygger på. Med tanke på hur många som dör av opioider, så är det förvånande att det inte görs större försök att uppskatta användningen, skriver forskarna.

JAG KAN BARA instämma. Kunskapen om narkotikavanor bland vuxna i Sverige är bristfällig. I EMCDDA:s årliga narkotikarapport sticker Sverige ut i tabellerna över hur vanligt förekommande olika narkotiska preparat är. MDMA, kokain, amfetamin och opioider – för svensk del gapar tabellerna tomma.

Det överraskar mig eftersom ett stort fokus i ANDTS-strategin – i den nya och i dess föregångare – ligger på att få ner användningen. På så sätt hoppas man minska missbruk och skador. Men även den nyinstittade nollvisionen mot narkotikadödlighet bygger till överraskande stor del på att få ner den generella användningen. Frågan är hur mycket det hänger ihop.

Det går egentligen inte att svara på eftersom det inte görs kvalificerade uppskattningar om hur många eller hur ofta personer använder narkotika i Sverige.

CENTRALFÖRBUNDET FÖR

ALKOHOL- och narkotikaupplysning CAN har fått medel av Socialdepartementet för att genomföra befolkningsundersökningen Vanor & konsekvenser en tredje gång under våren 2021. Det är värdefullt, men den kommer tyvärr inte att ge oss svar på hur många som använder droger som kokain, heroin eller amfetamin. För cannabis, som är den vanligaste illegala drogen, kan undersökningen signalera trender.

I ett land där en stor del av narkotikapolitiken bygger på att få ner användningen, så är det slående att det görs så få försök att svara på vad som borde vara den första och grundläggande frågan: Hur vanligt är det?

/ JULIUS VON WRIGHT

LÄS MER

➔ **HEROIN USE CANNOT BE MEASURED ADEQUATELY WITH A GENERAL POPULATION SURVEY** Reuter, P., Caulkins, J. & Midgette, G. • *Addiction* • webbpublicerad 2021/03/02

PRENUMERERA PÅ ALKOHOL & NARKOTIKA

1 år för 300 kr eller 2 år för 450 kr

Besök www.alkoholochnarkotika.se/prenumerera för mer information.

INNEHÅLL NO.2 2021

- 5 PERSPEKTIVET** När vi inte hör till
- 6 FORSKARINTERVJUN** Vad vet vi egentligen om kokainvanor?
- 8** Allt fler äldre kvinnor dricker mycket
- 20** Tillverkningen av amfetamin i Sverige tros öka
- 22** Privata vårdbolag tar över skyddade boenden
- 28** Vad är det nya ANDTS-politiska forumet?
- 29 FRÅGA & SVAR** Vad betyder att nodda?
- 30** Vart tredje barn i Haparanda lever i ekonomisk utsatthet
- 35 SISTA ORDET** Ny socialtjänstlag utan dramatiska förändringar

”Jag har jobbat en hel del med grova narkotikabrott men det här sticker ut.

Amfetaminfabriken i Karlskrona

14

Dansbandskvällarna på Golfklubben i Karlskrona lockade inte många besökare hösten 2017. Men restaurangens dåliga ekonomi vägdes upp av krögarnas andra affär: produktionen och distributionen av 150 kilogram amfetamin.

Alkohol & Narkotika

ALKOHOL & NARKOTIKA ges ut av CAN. Tidskriften ska ur ett journalistiskt perspektiv bevaka och granska aktuella händelser på drogområdet. Den har en populärvetenskaplig inriktning och är drogpolitiskt oberoende. Åsikter framförda i artiklar och krönikor behöver inte överensstämma med redaktionen. **ANSVARIG UTGIVARE** Charlotta Rehman Wigstad **CHEFREDAKTÖR** Julius von Wright · julius.von.wright@can.se
WEBB www.alkoholochnarkotika.se **ADRESS** Östgötagatan 90 · 116 64 Stockholm **TELEFON** 0723-714 328 **PRENUMERATION** 6 nr per år 300 kr · www.can.se
 tel 08-799 62 17 · e-post aon@pressdata.se **GRAFISK FORM & BILDREDAKTÖR** Jenny Holmqvist/Oh Dear form **OMSLAGSILLUSTRATION** Felicia Fortes
PORTRÄTTILLUSTRATIONER Cecilia Lundgren **TRYCK** Ljungbergs Tryckeri **ISSN** 0345-0732

CAN Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN, är ett nationellt kompetenscentrum som arbetar för minskade skador av alkohol och andra droger i samhället. Det gör vi genom att följa konsumtions- och skadeutvecklingen och genom kunskapshöjande insatser. Se mer på: www.can.se
 Vi hanterar våra prenumeranters personuppgifter enligt den nya dataskyddsförordningen. Mer information hittar du på www.alkoholochnarkotika.se, eller genom att kontakta chefredaktör Julius von Wright.

2%

av befolkningen uppger att de har påverkats mycket negativt av en närstående som använder narkotika. De rapporterar i högre utsträckning dålig hälsa jämfört med befolkningen i övrigt.

LÄS MER

➔ **SKILLNADER I HÄLSA?** Sundin, E • Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning • Fokusrapport 10 (2021)

” Ingen specifik socioekonomisk grupp står för majoriteten av efterfrågan på narkotika i Sverige.

Mats Ramstedt i rapporten *Socioekonomiska skillnader i narkotikaanvändning bland vuxna i Sverige*, utgiven av Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (2021).

Samsjuklighetsutredningen flaggar i huvudmannaskapsfrågan

UTREDNINGEN KOMMER ATT

lägga fram förslag för att förtydliga ansvarsfördelningen mellan socialtjänst och hälso- och sjukvård, även för personer utan flera diagnoser. Sjukvården föreslås få ansvar för behandling medan socialtjänsten får ansvar för levnadsförhållanden. Det framkommer i en promemoria om utredningens riktning.

Utredaren **Anders Printz** flaggar också för att föreslå att en region får driva ett så kallat drogkonsumtionsrum på försök.

Utredningen som ska se över samordnade insatser för personer med samsjuklighet ska komma med sitt slutbetänkande den sista november 2021.

Foto: European Web Survey on Drugs

SVERIGE DELTAR I EUROPEISK DROGUNDERSÖKNING

Fram till slutet av april genomför EU:s narkotikabyrå EMCDDA en webbundersökning om narkotikavanor i Europa. Genom Folkhälsomyndigheten genomförs den även i Sverige.

Undersökningen riktar sig till vuxna personer som använder eller har använt narkotika under de senaste 12 månaderna.

Läs mer på www.folkhalsomyndigheten.se/drugsurvey

HÖR VI INTE TILL FINNS DET ALLTID BENSO RUNT HÖRNET

Filip fick aldrig rehabiliteringen han önskade och Sofia aldrig det drogfria stöd hon behövde. Båda tvingades ge efter för en vårdapparat som inte lyssnade. Vi behöver fler mänskliga möten, skriver **Lisa Rahbek**.

STUDENTEN FILIP HAMNAR på sjukhus efter en olycka, han mister därmed sitt sammanhang och blir låg. Erbjuds antidepp men tackar nej. Blir erbjuden metadon men tackar nej, igen, och igen. Till slut säger han okej och när han skrivs ut 6 månader senare får han medicinrullar stora som matkassar hem till lägenheten där han ligger ensam med sin ångest. Han får flera starka opioider och bensodiazepiner. Det går snabbt utför och vården ställer för alltid in operationen som skulle ha gett honom hans liv tillbaka, eftersom han nu blivit »missbrukare«, som det står i journalen. Samtidigt konstaterar de att han hamnat mellan stolarna. Snart nollas Filip på medicin. Han börjar istället köpa narkotiska preparat på gatan. Hösten 2019 kostar ett gram heroin 600 kronor, en veckoranson Subutex 500 kronor och benso 25 kronor styck. Filip letar då fortfarande efter ett sammanhang och har svårt att stå ut med sin ensamhet. Han undrar varför han inte fick träffa andra olycksdrabbade, varför han inte fick åka på läger för att träna upp kroppen, fick traumaterapi och stöd att hitta ett nytt sammanhang. Det enda han fick var mediciner.

Helt sjukt, säger han.

Filip dör ensam i sin lägenhet av en överdos Oxikodon några år efter olyckan.

SOFIA HAR LIDIT av psykisk ohälsa sedan barnsben och är opioidberoende. Hon hjälper en man att sälja hans mediciner på gatan, då han bara behöver en bråkdel. Han får opioider, Lyrica och benso som Sofia säljer för 11 000 kronor, en ny laddning var tredje månad. Hon får lite av medicinen och en del av pengarna att köpa heroin för som tack. Snart ska hon på behandlingshem för att bli drogfri, men vården bedömer att det inte är troligt att hon kan hålla sig drogfri utanför stabiliteten och tryggheten på behandlingshemmet. Därför ska hon vara med i LARO och alltså bli opioidberoende igen, efter 6 månaders drogfrihet. Samhället kan då inte erbjuda Sofia en lika trygg och stabil plats som behandlingshemmet där hon kan känna sig hemma och vara behövd, ingå i en gemenskap. Grundläggande mänskliga behov som vi tycks ha glömt bort och som är livsviktiga. Hon får, liksom Filip, beroendeframkallande mediciner istället.

JAG TRÄFFAR FILIP och Sofia hösten 2019 under arbetet med min bok *Livets*

Hårda Skola – skärvor ur verkligheten. De berättar öppenhjärtigt sina livshistorier och jag skriver ner dem.

Sverige ligger högt i statistiken på överdoser, självmord och ensamhushåll per capita. Den psykiska ohälsan ökar, liksom kostnaden för mediciner. Mellan 2014 och 2019 ökade den totala kostnaden för all sorts läkemedel med 25 procent och 2019 landade 35 miljarder kronor i läkemedelsbolagens skattkistor, enligt Socialstyrelsen. Hur mycket av medicinerna som läcker till gatan vet vi inte, frågan är om någon bryr sig?

Lösningen på allt stavas inte medicin. Vi kan inte fortsätta med försöken att medicinera bort symtom på ett dysfunktionellt samhälle. Vi behöver fler mänskliga möten och rum att mötas. Vi behöver sammanhang för alla. Vi behöver prata, skratta och reflektera tillsammans. Får vi inte höra till, är det enkelt att gå till närmaste apotek eller gathörn för lite benso att dämpa vår ångest med. Det är inte en långsiktig lösning. Även om läkemedelsbolagen applåderar.

/ LISA RAHBK ANTROPOLOG, SOCIALARBETARE OCH FÖRFATTARE TILL *BOKEN LIVETS HÅRDA SKOLA – SKÄRVOR UR VERKLIGHETEN*

Kokainet kontrollerar och intensifierar fyllan

När forskaren **Marit Edland-Gryt** intervjuade unga vuxna om kokain på Oslos krogar överraskades hon av att de pratade så lite som kicken av att ta kokain. För många var kokain ett sätt att kontrollera sin berusning.

TEXT JULIUS VON WRIGHT / FOTO SYNNE DAHL

EXIT ÄR NORGES mest strömmade serie någonsin. Tittarna får bland andra följa med finanshajen **Adam** och hans vänner i en spiral av alkohol, överflöd, lyx – och kokain.

Det är ofta så här som användningen av kokain porträtteras inom populärkulturen, med outtröttlig kicksökande och överflöd.

Marit Edland-Gryt, forskare vid

norska Folkhelseinstituttet, vill nansera den bilden.

I en nyligen publicerad studie i *Journal of Drug Issues* har hon intervjuat 28 unga vuxna som använder kokain när de är ute och festar på krogar i Oslo. Studien är en del av ett flerårigt projekt, Utelivsstudien, som har studerat droganvändningen på krogar i Oslo och på Østlandet.

– Det som var intressant med kokain var att de intervjuade pratade så lite om drogen i sig, de kopplade istället användningen till alkohol

och fyllekulturen och hur de kunde navigera sin fylla bättre med hjälp av kokain, säger Marit Edland-Gryt.

De intervjuade, 18 män och 10 kvinnor i åldern 20–34, fokuserade inte så mycket på kicken av att ta kokain, utan såg drogen som ett sätt att kontrollera sin fylla. Genom att varva alkohol med kokain kunde de dricka mer och feta hårdare. Även om de var medvetna om de långsiktiga riskerna, övervägdes de för det mesta av de kortsiktiga fördelarna.

– De intensifierade och kontrollerade fyllan med kokain och de ansåg att det gjorde utelivet bättre, sammanfattar Marit Edland-Gryt.

Det låter som de var väldigt målinriktade i sin användning?

– Ja, de tog mycket hänsyn till det praktiska. Att ta kokain sågs som något väldigt enkelt att göra på krogen.

De intervjuade beskriver kokain som en vanlig del av kroglivet – till och med dörrvakter säljer, noterade några – och en del kallade Oslo för en kokainstad.

”

Det som var intressant med kokain var att de intervjuade pratade så lite om drogen i sig, de kopplade istället användningen till alkohol och fyllekulturen.

Utelivsstudien förstärker den bilden. När studien drogs igång 2014, bland annat med hjälp av **Johanna Gripenberg** från Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem STAD, samlades enkätsvar, saliv- och utandningsprov från 12 olika krogmiljöer i Oslo. Vart fjärde salivprov visade positivt för en illegal substans, ofta kokain eller cannabis.

Det här var siffror som låg ungefär på samma nivå som 2017 när en ny datainsamling genomfördes, vilket tyder på att de höga talen inte var en slump, säger Marit Edland-Gryt.

DET HAR GJORTS väldigt få samhällsvetenskapliga studier om kulturer kring kokainanvändning i Norden. Marit Edland-Gryt menar att det finns ett stort behov av att få mer information om ritualerna som omger drogen.

Hon tar krogarnas toalettlock som exempel. Många krogar försöker förhindra att kokain används på toalettterna genom att plocka bort locken.

– De jag intervjuade var väldigt måna om hygien och skulle aldrig ha använt kokain på toalettlock. Det säger något om hur vi tänker på kokainanvändning.

En ritual som dök upp i intervjuerna var däremot nyckeln. Några intervjuade snortade kokain från sina nycklar och »en nyckel« blev också kodspråk för att prata om kokain utan att bli ertappade, säger Marit Edland-Gryt.

– Det borde göras mer forskning om hur unga vuxna uppfattar droganvändning, inte bara om hur många det är som använder. Myter kan hänga kvar om hur och varför drogerna används. Därför är det viktigt att prata med dem som använder.

Och liknande forskning om droger i krogmiljöer borde göras i andra länder, anser hon.

– Kanske det ser annorlunda ut i Sverige. ◀

LÄS MER

➔ COCAINE RITUALS IN CLUB CULTURE: INTENSIFYING AND CONTROLLING ALCOHOL INTOXICATION Edland-Gryt, M • *Journal of Drug Issues* • 51(2), 391–408

Vi behöver intressera oss mer om hur och varför kokain används, inte bara om hur många som använder det, enar forskaren Marit Edland-Gryt.

NJUTNING ELLER RISK?

Ett glas vin kan sätta guldkant på tillvaron för äldre men också innebära nya utmaningar för sjukvården och äldreomsorgen. Samtidigt som äldre dricker mer och andelen intensivkonsumenter ökar, är frågan om äldre och alkohol även en fråga om självbestämmande – och ålderism.

TEXT KAROLINA BERGSTRÖM / ILLUSTRATION FELICIA FORTES

DET VAR I april förra året som en bild av en 82-åring blev känd världen över. Coronapandemin hade just slagit till, och när kanadensiskan **Kelly Muller** skulle se till sin isolerade mamma såg hon modern hålla upp en stor skylt i fönstret där det med handskrivna bokstäver stod »Behöver mer vin«. Den roade Kelly tog en bild som snabbt blev viral på sociala medier, och som kom att tas upp som ett humoristiskt exempel världen över.

Neda Agahi är docent i folkhälsovetenskap vid Karolinska institutet och forskar bland annat om hur äldre personers alkoholvanor förändras av olika livsomställningar. Hon menar att exemplet med den virala bilden bara stärker den allmänna uppfattningen om att äldre personer, och i synnerhet äldre kvinnor, inte skulle dricka. I en ny studie om dryckesvanor bland 65 till 79-åringar under åren 2004 till 2017 har Neda Agahi tillsammans med **Jonas Raninen** istället visat på hur äldre i Norden dricker mer jämfört med tidigare generationer.

– Vi visste från tidigare att äldres alkoholkonsumtion har ökat. Men det som förvånade

oss med den här studien var att intensivkonsumtionen av alkohol stigit så pass mycket hos äldre. Det handlar fortfarande om väldigt låga nivåer, men relativt sett har alkoholkonsumtionen ökat mycket bland framförallt äldre kvinnor, säger Neda Agahi.

I en anknytande studie har hon kunnat visa en tydlig ökning av alkoholkonsumtionen vid tidpunkten för pensioneringen hos framförallt äldre högutbildade kvinnor. Det ökade drickandet skulle kunna bero på ett ökat socialt umgänge med alkoholinslag, eller en rollförlust i och med pensioneringen som vissa väljer att hantera med alkohol, menar Neda Agahi.

– Andra studier har också visat på att äldre personer med högre utbildning och högre inkomst konsumerar mer alkohol. Detta kan dels bero på bättre ekonomiska resurser men också bättre hälsa, säger Neda Agahi.

PÅ NÅGRA DECENNIER har äldres alkoholkonsumtion ökat markant, och bilden av bullbakande morföräldrar har fått ge plats åt aktiva livsnjutarseniorer som gärna höjer ett glas eller två. Äldre är i dag både mindre deprimerade, mer vitala och mer vältränade än någonsin. Det säger ►

Neda Agahi är docent i folkhälsovetenskap vid Karolinska institutet.

” Vad gäller alkoholkonsumtion kan man säga att sjuttio är det nya tjugo. En sjuttioåring vill gärna hinna med allt.

Ingmar Skoog, professor i psykiatri och chef för AgeCap, ett forskningscentrum för åldrande och hälsa vid Göteborgs universitet.

– I dag brukar vi säga att sjuttio är det nya femtio vad gäller fysisk förmåga och intellektuell kapacitet. Men vad gäller alkoholkonsumtion kan man säga att sjuttio är det nya tjugo. En sjuttioåring vill gärna hinna med allt innan man blir för gammal, säger Ingmar Skoog.

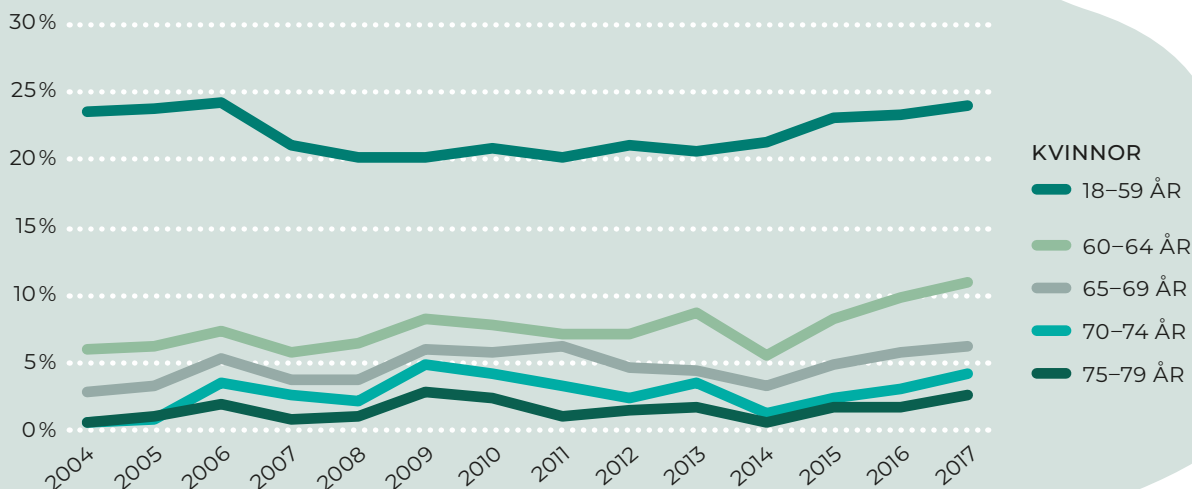
Han leder den så kallade H70-studien, där man har undersökt svenska sjuttioåringar i sex generationer födda 1901 fram till 1944. När man genomförde den första undersökningen år 1971 uppvisade en halv procent av studiens sjuttioåriga kvinnor ett riskdrickande, det vill säga en alkoholkonsumtion på motsvarande en liter vin eller mer per vecka. I den senaste mätningen 2014 hade siffran stigit till hela 24 procent. Under samma tid hade riskdrickandet hos männen mer än fördubblats från 19 procent till 48 procent.

Ingmar Skoog ser bland annat inträdet i EU, med större möjlighet att föra in alkohol över gränsen, samt förändrade attityder till kvinnors drickande som några av orsakerna till ökningen av äldre personers alkoholkonsumtion. Han pekar på hur Sverige tidigare tillhörde det så kallade »vodka-bältet«, där man avhöll sig under veckodagarna men gärna drack starksprit under helgerna, men att vi nu har gått över till att dricka ett glas vin var och varannan dag.

– Som läkare tycker jag nog att man som äldre bör vara försiktig med alkohol eftersom det finns så mycket som kan

Vodka-bältet sträcker sig över norra Europa och Ryssland och består av länder som historiskt har haft en hög spritkonsumtion. Termen myntades 1964 av tidningen Time.

Andelen äldre kvinnor som intensivkonsumerat alkohol (druckit fler än fem standardglas vid ett och samma tillfälle) den senaste månaden har stigit sedan 2004. Källa: Raninen & Agahi (2020)

påverkas, som effekten av läkemedel. Där går det att se att kunskaperna om detta inte alltid finns hos äldre, säger Ingmar Skoog.

Hans uppfattning är att äldre personer trots allt är medvetna om de generella riskerna med alkohol men ändå väljer att dricka. Här är information och ännu mer information lösningen, menar Ingmar Skoog.

– Att få folk att tänka på sin hälsa kräver att man återupprepar saker om och om igen. Vissa säger att man inte ska tjata, men jag tror precis tvärtom. Här är det också viktigt att man fortsätter att screena för missbruk ända upp i hög ålder, säger Ingmar Skoog.

ENLIGT SOCIALSTYRELSEN SÖKER allt fler äldre sjukvård för alkoholrelaterade diagnoser. Mellan 2011 och 2019 ökade antalet i gruppen 65 år och äldre med 20 procent. Neda Agahi tror att vården och omsorgen kommer att behöva förbereda sig på att hantera ett ökat antal äldre med olika former av alkoholproblem.

– Vår studie visade på att den grupp där alkoholkonsumtionen ökat mest var bland 75–79-åringar, en grupp som snart kommer att vara i behov av äldreomsorg. Studier har visat hur personal inom äldreomsorgen ofta inte har utbildning för att hantera de här frågorna, och missbruksvården vet i sin tur inte hur de ska hantera äldre personer, vilket gör att de lätt kan falla mellan stolarna, säger Neda Agahi.

Hon menar att ett hälsosamtal vid 75-års ålder kan vara grunden för ett samtal om den egna alkoholkonsumtionen, på samma sätt som man i dag kan ta upp saker som läkemedel.

Vad gäller gränsen för riskbruk finns i Sverige i dag en allmän gräns på 14 standardglas per vecka för män och 9 för kvinnor, att jämföra med USA som har en särskild gräns från 65 år och uppåt på högst 7 standardglas per vecka. Neda Agahi tycker inte att vi ska införa särskilda riskbruksgränser vad gäller äldre.

– Kroppens förmåga att bryta ner alkohol förändras gradvis, det är inget som sker över en natt utan är väldigt

individuellt och beror på saker som muskelmassa och kroppsvikt. Det gör att sådana åldersgränser kan lätt bli ett uttryck för ålderism, säger Neda Agahi.

ÄR DET DÅ lätt att moralisera över äldres alkoholkonsumtion när vi vet vilka skador den potentiellt kan orsaka? **Tove Harnett** är docent vid Socialhögskolan vid Lunds universitet och forskar om äldres livsvillkor. Hon pekar på hur alkohol har blivit en normaliserad del av samhället och vårt umgänge även när det gäller äldre.

– Det vi har kunnat se i våra studier av äldreomsorgen är hur alkohol har fått en väldigt positiv laddning. En annan ny studie har kunnat visa på hur inslag som fredagsdrinks och pubkvällar ofta visas upp när äldreboenden vill marknadsföra sig. Ett normalt alkoholbruk är inget man moraliserar över inom äldreomsorgen, utan snarare något positivt som symboliserar guldkant, säger Tove Harnett.

Men medan man som enskild person har rätten att dricka så mycket man vill, ska man också ha rätt att få hjälp med sina missbruksproblem även som äldre, betonar hon.

– Att låta människor fortsätta dricka kan ses som respekt för självbestämmande, men också som ålderism där samhället ger upp ambitionen att behandla missbruk hos äldre personer, säger Tove Harnett.

NEDA AGAHI TRYCKER avslutningsvis på vikten av fortsatt forskning på området, framför allt vad gäller personer över 85 år. ►

Foto: Johan Wingborg

Ingmar Skoog är professor i psykiatri och chef för AgeCap.

Foto: Johan Båvman

Tove Harnett är docent vid Socialhögskolan vid Lunds universitet och forskar om äldres livsvillkor.

– Det är lätt att exkludera de allra äldsta från studier som dessa, men det är jätteviktigt att få veta mer om deras alkoholvanor. Det är framför allt i denna grupp man kan komma att se konsekvenserna av ett ökat alkoholbruk. ◀

LÄS MER

- ➔ **TRENDS IN OLDER PEOPLE'S DRINKING HABITS, SWEDEN 2004–2017** *Raninen, J. & Agahi, N. · Nordic Studies on Alcohol and Drugs (2021) · 37(5): 459–469*
- ➔ **PERSPEKTIV PÅ ÅLDERISM** *Jönsson, H. (red.) · Lunds universitet (2021)*
- ➔ **OLDER PEOPLE'S DRINKING HABITS IN THE NORDIC COUNTRIES** *Nordic Studies on Alcohol and Drugs temanummer (5/2020)*
- ➔ **VÅRD OCH OMSORG FÖR ÄLDRE** *Socialstyrelsen (2021)*

FAKTA Äldre och alkohol

- ➔ **Enligt Folkhälsomyndighetens folkhälsoenkät** utförd 2015 ville hälften av alla 65–84-åringar med riskbruk minska sin alkoholkonsumtion. (Frågan har inte ställts efter 2015.)
- ➔ **Överkonsumtion av alkohol** hos äldre personer kan leda till ökad risk för både kognitiv nedsättning och fallskador. Dessutom ökar självmordsrisken tiofaldigt hos äldre med alkoholproblematik. En hög alkoholkonsumtion kan förvärra tillstånd som diabetes, depression, oro samt risken för cancer.

Källa: Folkhälsomyndigheten · Läkartidningen

ANNONS

UTLYSNING 2021

Utlysning av medel för alkoholforskning

Systembolagets Alkoholforskningsråd delar årligen ut anslag till olika forskningsprojekt. Samhällsvetenskaplig och medicinsk alkoholforskning stöds, forskning som är av särskild betydelse för det förebyggande arbetet mot alkoholskador prioriteras. Tio miljoner kronor delas ut varje år. Av dessa är två miljoner avsatta för av Systembolaget identifierade fokusområden och två miljoner kronor är avsatta till ansökningar från juniora forskare.

Ansök via rådets ansökningssystem på can.se.

Sista ansökningsdag är den 15 september 2021.

VAD ÄR MET-AMFETAMIN?

Kristalliserat metamfetamin har uppmärksammats i Sverige det senaste året efter några större beslag. Men vad är skillnaden mellan metamfetamin i pulver- och kristallform, hur skiljer det sig från amfetamin – och varför har det aldrig blivit vanligt i Europa?

TEXT JULIUS VON WRIGHT / ILLUSTRATION KARIN ULIN

I DECEMBER BESLAGTOG POLISEN 15 kg kristalliserat metamfetamin i en bil i södra Stockholm. Det beskrevs av polisen som ett rekordbeslag, något utöver det vanliga. Även tidigare i oktober rapporterade polisen om beslag av den relativt ovanliga drogen i Sverige.

Men vad är metamfetamin?

Metamfetamin är en mer potent och mer beroendeframkallande form av den centralstimulerande substansen amfetamin. De har samma effekter: förhöjt blodtryck, hjärtklappningar, rastlöshet och sömnlöshet. Det säljs som pulver, tabletter eller kristaller och kan injiceras, rökas eller intas nasalt.

I SVERIGE FÖREKOMMER metamfetamin främst i pulverform, men jämfört med amfetamin är drogen ovanlig. Polisens och tullens sammanlagda beslag visar en topp 2011, då över en fjärdedel av amfetaminbeslagen

var av formen metamfetamin. Sedan 2015 har siffran legat stabilt på 4 till 1 procent av de totala amfetaminbeslagen.

Det som är nytt med de senaste beslagen är den kristalliserade formen, som hittills varit väldigt ovanlig i

”

Det som är nytt med de senaste beslagen är den kristalliserade formen, som hittills varit väldigt ovanlig i Sverige och Europa.

Sverige och Europa. Tjeckien har tidigare beskrivits som produktionsorten för kristalliserad metamfetamin, men på senare år har colombianska producenter sökt sig till Europa på grund av att den mexikanska kartellen strypt smuglerrutorna till USA.

I höstas varnade även den europeiska narkotikabyrån EMCDDA att det finns tecken på ökad produktion i Afghanistan, vilket kan leda till ökad tillgång i Europa.

Crystal meth eller ice, som kristalliserad metamfetamin ofta benämns som, är betydligt vanligare i USA, delar av Asien och Australien jämfört med Europa. Orsaken kan vara att tillgången på andra droger anses vara god i Europa, men det kan också vara att drogens dåliga rykte har gjort att den inte fått fäste. ◀

SKÄRGÅRDSKÖKET OCH

Amfetamin- fabriken

På en golfklubb i Blekinges skärgård driver två krögare en förlusttyngd restaurang, samtidigt som de checkar in på dyra hotell och köper lyxbil. I en av Karlskronas kändaste byggnader tillverkar männen 150 kilogram amfetamin som når stora delar av landet. **TEXT** METTE CARLBOM / **FOTO** EMMA LARSSON

PÅ DET LILLA dansgolvet trängs några enstaka par som dansar i takt till bandet. **Fredrik Grönvall** i The Voize sjunger på sin klingande skånska och strålkastarnas röda ljus lyser upp den rutiga tapeten bakom bandet.

Skärgårdsköket har den här höstkällen 2017 inte bara ett känt dansband som spelar, utan även räkfrossa. Restaurangen på Carlskrona Golfklubb i Blekinges skärgård ligger naturskönt intill havskusten i ett grönt böljande landskap. The Voize gör uppemot 60 spelningar om året men den här minns bandets sångare.

– Det var en liten lokal, inte mycket folk och de hade ställt i ordning ett tillfälligt, halvdamt dansgolv, säger Fredrik Grönvall.

Det var inte alls vad bandet hade tänkt sig när de träffade **Jonas**, krögaren, på en kryssning och han berättat om sina visioner på en dansbandsklubb.

– Man gillar när ett nytt dansställe

drar igång och vill satsa, säger han.

Även lokaltidningen uppmärksammade klubben med artikeln »Golfklubben vill bli danspalats«.

– Vi kände genast efter första spelningen att man hoppas att det kommer fler nästa gång, säger han.

Men det gjorde det inte. När de kom tillbaka för att spela på julbordet var det ännu glesare. Dansbands- och restaurangsatsningen gick inte så bra.

Desto bättre gick det för en helt annan del av verksamheten.

När The Voize spelade där den första gången hösten 2017 hade de två krögarna tillverkat amfetamin i ett halvår.

Jämfört med övriga Europa är användningen av amfetamin i Norden relativt hög.

I JANUARI 2017 flyttade den nybildade cateringfirman Skärgårdsköket in i Tyska Bryggaregården i Karlskrona och de två ägarna, Jonas och **Tobias**, fick snart erbjudandet att ta över golfklubbens restaurang.

Jonas var lite av en lokalkändis, en mångsysslare som hade startat upp flera olika inte så framgångsrika projekt. Samtidigt som han utåt sett hade ett välordnat liv och av många beskrevs som trevlig, så hade hans affärsverksamheter lämnat många besvikna och

han hade vid den tidpunkten näringsförbud. Den några år äldre Tobias hade varit borta från Karlskrona i många år. Som ung flyttade han till Stockholm för att satsa på en handbollskarriär och strax innan han återvände till Karlskrona hade han suttit av ett fängelsestraff i Frankrike för drogsmuggling. Till gamla bekanta sa han att han hade sysslat med fastighetsaffärer i Marocko.

Genom en gemensam vän, och den som från början hade bildat bolaget, blev de snabbt nära vänner, åkte ofta iväg och var borta flera dagar i sträck. Ibland till Stockholm och ibland ►

”

Samtidigt som han utåt sett hade ett välordnat liv, så hade hans affärsverksamheter lämnat många besvikna.

Att Skärgårdsköket hade tillverkat 150 kg amfetamin på Tyska Bryggaregården kom som en chock för Kristian Lütz, som har varit hyresgäst i huset i drygt 30 år.

med färjan ner till Europa.

Trots att köket på golfklubben var mycket sämre rustat för cateringverksamhet flyttade de all matlagning dit den 1 april. Anledningen uppgavs vara att det fanns möss i lokalen på Tyska Bryggaregården.

Det var då allt fick sin början.

Varken räkfrossan eller julbordet drog mycket folk och köket i Karlskrona hade en obetald hyra som släpade efter. Trots det köpte Tobias en vit Ferrari som han stolt visade upp på Facebook.

I slutet av mars 2018 reste de upp till Stockholm. På en parkering vid Arlanda Stad lämnade de över två kg amfetamin i matlådor, märkta med Skärgårdskökets logga, till en man från Kalix i Norrbotten. Vad de inte vet är att några meter bort befinner

sig polisens spanare och dokumenterar hela affären. Genom underrättelseinformation har polisen fått nys om tillverkningen och spårat den till Blekingeborna.

I början av maj åkte Jonas och Tobias till Stockholm för att än en gång möta upp Kalixbon. Men när han den här gången vände norrut stoppades han av polisen i Uppsala.

I drygt ett år hade Tobias och Jonas tillverkat amfetamin innan polisen grep dem några dagar senare.

NÄR KRISTIAN LÜTZ kom till jobbet en morgon i mitten av maj 2018 använde han dörren på baksidan. Först när han tittade ut genom de stora fönstren på andra våningen såg han pådraget på framsidan. Vändplanen framför vad fylld av poliser och

polisbilar. Nedfarten som sluttade ner mot ingången till Skärgårdsköket var avspärrad och mitt i allt sprang flera polishundar energiskt runt och nosade.

– Hundarna gick på knäna här utanför, säger Kristian Lütz och pekar mot gården.

Tyska Bryggaregården är en av stadens kändaste hus, med anor från 1600-talet tornar det gula tegelhuset upp intill vattnet. Nu är huset ett kontorshotell, med bland annat två advokatfirmor, en boxningslokal och ett arkitektkontor. Kristian Lütz har jobbat här sedan det stod klart för drygt 30 år sedan.

Där det en gång fanns en reception med växel och posthantering, möts besökaren idag av en soffgrupp och postboxar. Hyresgästerna har blivit allt mer anonyma. Skärgårdsköket hade en

”Amfetamin har ju en speciell doft, en kemisk doft av blomster nästan. Har man jobbat med narkotika så känner man igen den.

Amfetaminolja smugglas ofta till Sverige i flaskor. Det gjorde även krögarna i Karlskrona.

egen ingång i husets ena flygel.

– Det här är ju bara ett företags-hotell, vi håller alla på med olika verksamheter. När de kom in märkte jag inte av dem.

Att det hade tillverkats, vad hovrätten slog fast, åtminstone 150 kg amfetamin i det köket kom som en chock. Kristian Lütz kände Tobias sedan barnsben, de hade vuxit upp i närheten av varandra. Jonas hade han lärt känna mer nyligen. Det är en liten stad, konstaterar han.

Den morgonen när polisen slog till mot köket på Tyska Bryggaregården var det inte bara hundarna som reagerade på lukten. En av poliserna på plats var inspektör **Pelle Jonasson**, tillförordnad chef för insatsen i Blekinge.

– Lukten slog mot en riktigt ►

Foto: Polisen

John Petterson har hyrt in sig i lokalerna där amfetaminproduktionen skedde. Han har lämnat polisens avspärrningslapp och det gamla företagets logga på väggen, som minne av kökets historia.

”

Jag har jobbat en hel del med grova narkotikabrott men det här sticker ut.

mycket, det var nästan som vi gick in en vägg av lukt, säger han om när han klev in i lokalen.

– Amfetamin har ju en speciell doft, en kemisk doft av blomster nästan. Har man jobbat med narkotika så känner man igen den.

När polisen klev in i köket kunde de snabbt konstatera att var det länge sedan någon lagat mat där. De möttes av en fabriksliknande verksamhet.

– Det man minns speciellt var mängden. Det var ett långt gediget arbete att samla in allt material, säger Pelle Jonasson.

Här fanns tomma konservburkar med en påtaglig kemikaliedoft. Amfetaminolja var förpackade i belgiska ölflaskor. De hittade biljetter från resor med färjan från Rödbby till Puttgarden i Tyskland.

I köket hittades också flera svarta bensindunkar och en blå plastdunk som enligt etiketten hade innehållit metanol.

Och sedan amfetaminet.

– Det var väl tio kilo i ett förråd som vi öppnade, säger han.

I en lägenhet i närheten hittade polisen en handskriven lapp för hur man utvinnet pulvret.

Tillverkningen i Karlskrona var kärnan i en verksamhet som sträckte sig upp till Stockholm och Norrbotten. Sammanlagt fälldes tio personer, bland andra mannen från Kalix, i härvan som åklagaren kallade för en koncernliknande verksamhet. I ett förråd i en Stockholmsförort förvarade de amfetaminet med kamerabevakning.

JONAS OCH TOBIAS dömdes mot sitt nekande till mellan åtta och tio års fängelse.

Thomas Forsberg, åklagare vid Åklagarkammaren i Uppsala, drev fallet upp till hovrätten.

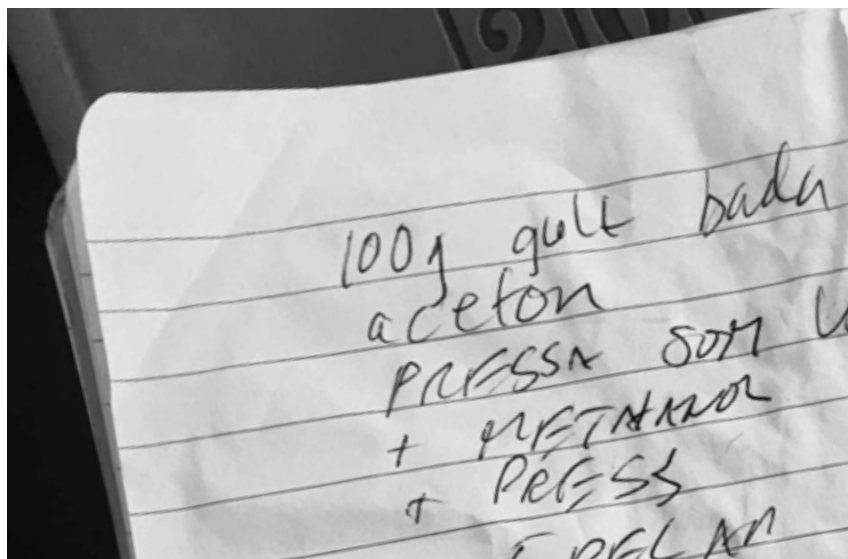

Foto: Polisen

Polisens spaning på en man från Kalix ledde dem till krögarna från Blekinge. Det skulle bli deras fall.

– Jag har jobbat en hel del med grova narkotikabrott men det här sticker ut. Som att de tillverkade så pass stora mängder. Jag har varit med om stora fall innan men inte när det också har den här geografiska spridningen.

Han menar att det mesta tyder på att det var Tobias som satt på kunskapen och Jonas halkade in på det när de lärde känna varandra. Tillverkning från oljan är inte en avancerad process. I det här fallet var det också mer lukrativt än att driva ett dansbandspalats.

– Det handlade om att tjäna pengar. Skärgårdsköket gick inte så jättebra, det kunde vi se i bokföringen som vi gick igenom, säger han.

LOKALEN I TYSKA Bryggaregården var länge avstängd efter den första husrannsakan, men i sommaren 2020 startades ett nytt försök med catering när **John Pettersson** och hans kollega tog över.

Idag står han i köket och plockar ut två plåtar med dagens lunch ur ugnen innan han visar runt i lokalen. Polisens avspärrningslapp har fått sitta kvar. På en glastruta sitter ett orange klistermärke, Skärgårdsköket's logga, av samma sort som fanns på matlådorna som beslagtogs av polisen.

Plåtarna står och svalnar på bänken. Doften av nylagad grönkålslasagne sprider sig i rummet. ◀

Tillverkningen av amfetamin i Sverige tros öka

Mycket tyder på att tillverkningen av amfetamin från halvfabrikatet amfetaminolja har ökat under de senaste åren. Men att bevisa tillverkning har visat sig desto svårare. **TEXT METTE CARLBOM**

UNDER 2020 ANMÄLDES sex stycken bekräftade fall av amfetamintillverkning i Sverige. Öppna förundersökningar gör att siffran kan komma att stiga.

Det är ett antal som kan verka lågt men i svenska mått mätt är det att betraktas som mycket. Det säger **Stewe Alm**, strategisk analytiker på polisens Nationella operativa avdelning NOA.

– Det finns sannolikt ett mörkertal så sex stycken är ett minimum, säger han.

Tillverkning av amfetamin har i den kriminella världen i Sverige blivit en stor industri.

– Vad som har hänt den senaste tiden är att man kommit på ett nytt modus, genom att man smugglar in amfetaminolja och gör det sista steget här, säger han.

Ofta kommer oljan från Polen eller Belgien och Holland. Den är svårare att upptäcka än den färdiga produkten och transporteras i till exempel glasflaskor, där lukten har svårare att tränga igenom.

– Jag misstänker att de finns ekonomiska incitament. Förmodligen är det billigare att

6

fall av amfetamintillverkning inom Sveriges gränser bekräftades 2020.

importera olja, säger han.

Det krävs ingen avancerad utbildning eller utrustning för att göra det sista steget vid tillverkning menar Stewe Alm, som dessutom själv är kemist i grunden.

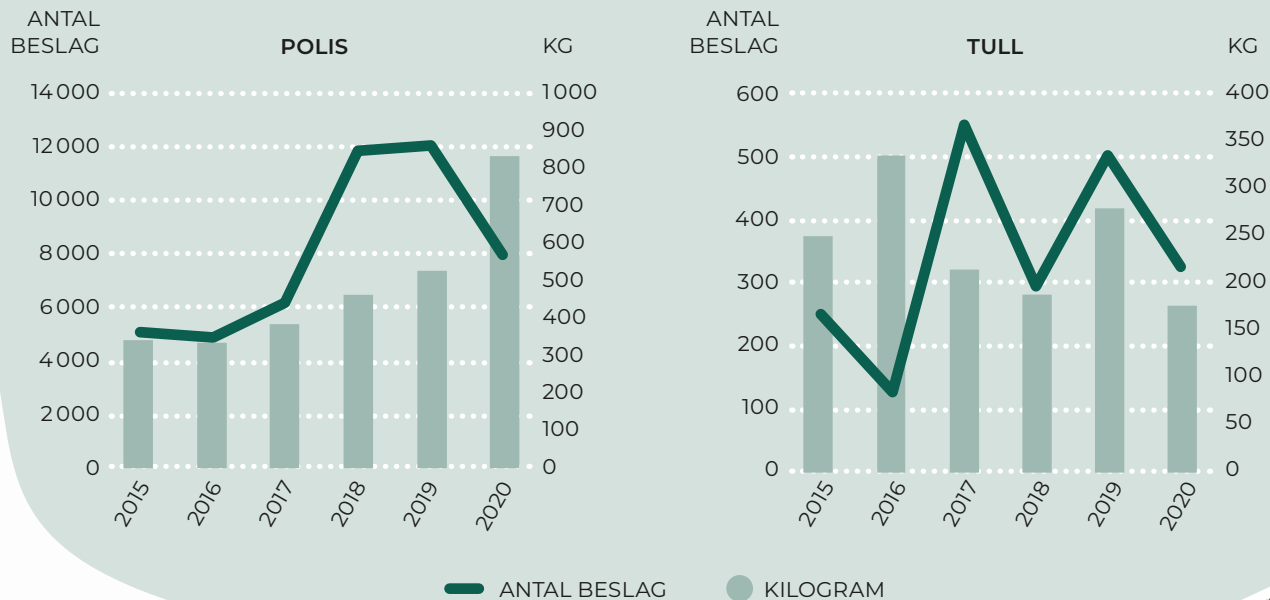
Dock är även oljan juridiskt ett illegalt narkotiskt preparat. Processen som görs för att omvandla oljan till pulver kallas för utfällning. Man tillför bland annat svavelsyra i utspädd lösning och får ut ett vitt pulver som filtreras och torkas.

– Det finns ett växande antal ärenden där vi ser indikationer på att det har pågått en utfällning. Man har ibland hittat personer med fingrarna i syltburken, i andra fall har man bara sett rester av tillverkning, säger han.

Men i ett flertal fall där det finns indikationer på att det har skett tillverkning väcks inte åtal för att bevisläget inte bedöms hålla hela vägen till en fällande dom. De flesta tillbehör som förekommer i processen, som etanol eller annat lösningsmedel, kan köpas helt lagligt.

Det är inte helt lätt att spåra amfetamin till var det har tillverkats på grund av att den kemiska sammansättningen inte kan spåras till den enskilda utfällningen.

Enligt Stewe Alm på NOA finns det flera indikationer på att tillverkningen av amfetamin i Sverige ökar. Att polisen beslagtar större mängder, men inte tullen ses som ett tecken. Observera att diagrammen nedan har olika skalor och inte är direkt jämförbara.

Källa: Noa · Tullverket

TILLVERKNING AV AMFETAMIN är ett så kallat upptäckandebrott: så länge det inte upptäcks så syns det inte i statistiken. Så vad är det som gör att man tror sig se en ökning?

– Polisen upptäcker väldigt mycket amfetamin på marknaden men det har inte ökat i samma proportion om man tittar på Tullens statistik.

Visserligen var 2020 ett speciellt år när covid-19 slog mot resandet, men efter att ha ökat stadigt varje år så minskade tullens beslag av amfetamin då jämfört med året innan, både när det gäller antal och mängd. Hos polisen däremot har den beslagtagna mängden tvärtom ökat.

Den samlade bilden när man lägger ihop flödet från underrättelseverksamhet och indikationer från NFC, där de även ser ett ökat beslag av redskap med rester från tillverkning, är tydlig enligt Stewe Alm.

– Det är en indikator för att amfetamin kommer in i en annan form, fälls och distribueras inom landet. Men samtidigt är det viktigt att tala om att det handlar om indikationer, säger Stewe Alm. ◀

Foto: Polisen

Hösten 2020 dog en kvinna när hon drack ur en ölflaska som innehöll amfetaminolja. Flaskan hade tidigare lämnats in till polisen, men slängts efter en tid i skräpkorgen där den plockades upp av en städare. Städaren gav flaskan vidare till en närstående.

Kvinno- kampsfrågan som privatiserades

Skyddade boenden för våldsutsatta privatiseras i snabb takt. Där ideella kvinnojourer kläms av byråkratin hittar vårdbolag en ny marknad och nu vill Socialstyrelsen införa tillståndsplikt. Utan de skyddade boendena dör kvinnojourerna, säger **Wiveca Holst**.

TEXT THOMAS HELDMARK

Foto: Gunnar Lundmark/TT

DET ÄR ETT litet krig, säger Cathrin Bergqvist, men ändrar sig genast:
– Nej, inte ett krig men det har varit mycket skrivelser som har handlat om att skyddade boenden

byggs upp i vinstsyfte.

Cathrin Bergqvist är chef för ett av Attendos skyddade boenden i Norrland.

– Visst handlar det om pengar, och kvaliteten på de skyddade boendena varierar. Men vi har en högkvalitativ verksamhet.

Hon bedriver boende för 29 kvinnor och barn och tar även emot män. Cathrin Bergqvist är stolt över sin verksamhet. Hon är stolt över sin personal, sin ordning och sina rutiner.

– Vi har utbildad personal, skalskydd, direktkontakt med polis och larmtjänst. Vi har strukturerade månadssamtal, krissamtal utifrån socialtjänstens vårdplan och rapportering till socialtjänst. Vi åtar oss att följa socialtjänstlagen. Det är struktur och ordning och reda här, säger hon.

Boendet har varit i gång i tre år. Tidigare var verksamheten inriktad på att ge plats åt ensamkommande barn men den verksamheten tvärdog för några år sedan.

Cathrin Bergqvist är socionom och säger sig ha lång erfarenhet av att jobba »på andra sidan« alltså inom socialtjänsten, framförallt med våld i nära relationer. Den erfarenheten har hon nytta av nu när socialtjänsten är hennes viktigaste kund.

Verksamheten är ekonomiskt stabil, enligt Cathrin Bergqvist.

– Det går bra för oss. Det är ingen guldgruva men vi klagar inte, säger hon.

SJÄLVA IDÉN ATT kvinnor, barn och även män kan behöva en fristad från våld i nära relationer har burits fram av lokala kvinnojourer sedan slutet av 1970-talet. Då växte de gräsrotsrörelser fram som inte bara gav skydd åt utsatta kvinnor utan som också envetet drev kampanj mot det manliga våldet i samhället. De har varit både hjälp- och kamporganisationer.

Hjärtat i verksamheten har varit de skyddade boendena. Det är de som de idag cirka 200 kvinnojourerna har haft som särmärke.

Nu håller det landskapet på att förändras i snabb takt. Enligt en kartläggning från Socialstyrelsen har antalet bolagsdrivna skyddade boenden ökat från 8 till 37 procent. I reda antal har ett 70-tal privata boenden öppnat de senaste fyra åren.

För drygt ett år sedan tvingades kvinnojouren

i Partille att slå igen efter över 30 år. På kort tid minskade beläggningen och boendet som tidigare varit fullt fick stänga. Göteborgs stads egen statistik från andra halvåret 2020 visar att av stadens placeringar till skyddat boende riktades över hälften, 63 procent, till privata bolag.

– Det har skett en förändring. Tillgången på platser har ökat och de socialsekreterare vi intervjuat säger att det blir lättare att hitta platser på skyddade boenden, säger **Kristina Lindholm**, utredare på Socialstyrelsen.

”

Visst handlar det om pengar, och kvaliteten på de skyddade boendena varierar. Men vi har en högkvalitativ verksamhet.

Socialstyrelsens kartläggningen, där även 17 socialsekreterare intervjuas, vittnar också om svårigheten att bedöma kvaliteten. Utbudet beskrivs som »en djungel«, eller som en socialsekreterare formulerar sig:

»Varje vecka får vi mejl från olika skyddade boenden – det »poppar upp« nya boenden. Det är svårt att avgöra kvaliteten...«

Privatiseringen har accelererat de senaste fyra åren. En viktig förklaring är de tomma lokaler som uppstod när flyktingströmmarna ströps för några år sedan. Många aktörer som huserat ensamkommande barn såg sig om efter nya möjligheter. Kvinnojourer som Frida, Emma och Iris fick plötsligt konkurrens från stora privata vårdaktörer som Attendo, Nytida och Humana.

– När förutsättningarna för den marknaden försvann skiftade man om till skyddade boenden. Det är vad de berättar för oss. Det är förhållandevis lätt att starta ett skyddat boende. Det krävs inga tillstånd som vid HVB-hem, det ställs inga särskilda krav på bemanning eller kompetens hos personalen, säger Kristina Lindholm.

63%

av placeringarna i Göteborgs stad riktades till privata aktörer under andra halvåret 2020.

FRÅGAN UPPSTÅR ÄNDÅ hur jourerna kan ha hamnat i ekonomisk press. Det finns idag mer pengar i omlopp än det någonsin gjort tidigare. Kommunernas ansvar för att skydda våldsutsatta kvinnor har gynnat kvinnojourernas ekonomi, åtminstone kortsiktigt. Statsbidragen har ökat ►

” De upplevde att deras kunskap erkändes, men de såg inte faran.

under pandemin och i mars aviserade regeringen ytterligare 105 miljoner till våld i nära relationer.

I mitten av 00-talet tillträdde en ny borgerlig regering som ville sätta kvinnofrågorna högt på dagordningen. Samtidigt inleddes en storstädning av det som sågs som flummigheter orsakad av tidigare styren. Nationella rådet för Kvinnofrid, som under den socialdemokratiska regeringen verkat som rådgivningsorgan, ville man inte lyssna till. Deras rapporter, ett tiotal, plockades bort från regeringens hemsida. Istället fick Socialstyrelsen pengar och uppdrag att byråkratisera kvinnojourerna.

Initialt innebar det rejäla ekonomiska tillskott och det tyckte jourerna var bra.

– De upplevde att deras kunskap erkändes, men de såg inte faran, säger **Wiveca Holst** som är veteran inom jourrörelsen och knuten till Q-jouren i Stockholm.

Wiveca Holst är veteran inom jourrörelsen och knuten till Q-jouren i Stockholm.

Foto: Henrik Montgomery/TT

Med pengarna ställdes krav, krav som har skärpts med tiden. Socialtjänstlagen skulle gälla. Kvinnorna fick inte längre vara anonyma. Alla samtal skulle dokumenteras. Och om de kom akut mitt i natten fick jourerna visserligen ta emot dem, men då utan betalning från kommunen. Biståndsbeslut från socialtjänsten var det som gällde om kommunen skulle betala. Det gjorde tröskeln högre för kvinnor att ta steget från en utsatt hemmiljö.

Det började också ställas krav på särskilda placeringar för barn och en rad andra förväntningar väcktes från myndigheterna sida. Allt som allt har det inneburit att jourernas sätt att arbeta har förändrats, inte alltid till det bättre, menar Wiveca Holst. Den hårda lojaliteten med kvinno-perspektivet kan krocka med lagstiftningen. Dessutom anser kvinnojourerna att de är experter på området efter decennier av erfarenhet.

Nu är kvinnojourerna mer än bara tak över huvudet. De bedriver en stödverksamhet med chattar, telefonmottagningar, de håller kurser, seminarier och driver på med ett aktivt påverkansarbete och tycks ha lätt att få höga beslutsfattare att lyssna. Men vad skulle hända om de skyddade boendena gled dem ur händerna?

– Då skulle vi dö sotdöden, säger Wiveca Holst.

PÅ EN VÄGG på Roks kontor på Södermalm i Stockholm hänger ett magnifikt lapptäcke. Där har kvinno- och tjejjourer virkat, broderat, sytt och tryckt bitar. Roks står för Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige och lapptäcket är en färgglad hälsning från en brokig och rätt svårstyrd rörelses historia. Roks ordförande **Jenny Westerstrand** får något sentimentalt i rösten när hon tittar på lapptäcket. ►

Foto: Jonas Gratzner

Platserna ökar – men inte för kvinnor med missbruk

Ersta diakoni märker av en hårdnande konkurrens. Men inte när det gäller platserna för kvinnor med aktivt missbruk. Dem är de nya aktörerna inte intresserade av, säger **Lars Blomlid**. **TEXT THOMAS HELDMARK**

Under tre månader 1983 ockuperades ett hus i Umeå för att skapa ett Kvinnohus. På flera håll i landet ställdes krav på skyddade boenden för kvinnor under den här tiden.

Foto: Inger Harnesk

ANTALET BOENDEN FÖR våldsutsatta har ökat kraftigt och likaså platserna, men det är fortfarande svårt att hitta en fristad för kvinnor med ett pågående missbruk. För dem har antalet platser inte ökat i samma omfattning.

– Nej där får vi liten konkurrens. Den verksamheten kostar mer. Det är de nya aktörerna inte intresserade av eller har möjlighet till, säger **Lars Blomlid** som är verksamhetschef för stiftelsedrivna Ersta Diakonis skyddade boenden.

På skyddsboendet Ersta Möjlighet tar man sedan två år tillbaka emot kvinnor med missbruk.

– Det finns inte många som har den profilen. Ersta diakoni driver boendet för att behovet finns. Det är inget vi gör av

vinstintresse. Boende har högre personaltäthet och helpension för att möta den här gruppens behov. Jag tycker det är väldigt trist att det inte finns fler boenden av den här typen eftersom de här kvinnorna finns och borde ha minst lika stor rätt att slippa utsättas för våld som kvinnor utan missbruk, säger Lars Blomlid.

På Ersta Diakonis skyddade boende som tar emot kvinnor utan missbruk har konkurrensen däremot hårdnat. På varje upphandling medverkar numera ett 50-tal aktörer och de pressar priserna.

– De lägger sig väldigt lågt. Det är svårt för oss att förstå. Och det leder ibland till att de inte kan erbjuda det de lovar och personer får omplaceras, säger Lars Blomlid. ◀

”

Pengar förändrar. De vill förvandla jourrörelsen till någon sorts sämre socialtjänst. Det är inte alls dit vi ville.

– Det väcker både glada och lite ledsna minnen säger hon.

Flera av jourerna på lapptäcket har stängt, hoppat av eller bytt sida och själva bildat bolag. Men andra har kommit till. Jenny Westerstrand är kritisk till vad alla pengar har gjort med rörelsen.

– Pengar förändrar. De vill förvandla jourrörelsen till någon sorts sämre socialtjänst. Det är inte alls dit vi ville. Jag tycker ofta att det vore bättre om vi slog oss fria från detta och åter blev

Jenny Westerstrand är kritisk till pengarna som kastas över kvinnojourerna, men som inte får användas till personal på de skyddade boendena.

självständiga. Vi är en motståndsrörelse mot att det finns mycket våld i det här samhället.

Jenny Westerstrand har kritiserat det pengaregn som ströts över kvinnojourerna under pandemin, först 100 miljoner i somras och sedan ytterligare en pengadusch i början av detta år.

– Pengarna kom under sommaren och skulle förbrukas före årsskiftet. Hur skulle det gå till? I början av 2021 kom en ny dusch av medel som ska vara slut nu i april. Jag vet inte hur de tänker, säger Jenny Westerstrand.

De statliga bidragen är hårt styrda, inte bara tidsmässigt. De får exempelvis inte användas för personal på de skyddade boendena, där de skulle behövas. De skyddade boendena ska kommunerna ansvara för.

– Jag vet inte vad vi ska göra av pengarna. Vi får dra igång någon sorts avancerad kursverksamhet – och det på kort tid, säger Jenny Westerstrand.

Det har dock inte hindrat Roks från att söka statsbidragen och få över 9 miljoner kronor.

Foto: Jonas Ekströmer/TT

Även regeringen tycks vara medveten om problemet. Finansministern **Magdalena Andersson** sa i en intervju i radions *Godmorgon Världen* i början av året att regeringen diskuterar hur finansieringen långsiktigt skulle kunna säkras.

Men hur ska det bli med kärnverksamheten, de skyddade boendena? Hittills har kvinnojourerna sluppit tävla i offentliga upphandlingar, genom en konstruktion som kallas Idéburet offentligt partnerskap.

Men konkurrensverket har svårt för det upplägget och krävde ifjol i ett remissyttrande att det stoppas. Det har fått kommuner att tveka. En statlig utredning föreslog dessutom för några år sedan att det ska krävas tillstånd för att driva boendena. Det är något som Socialstyrelsen också tycker.

– Vi är positiva till det, säger utredaren på Socialstyrelsen Kristina Lindholm.

Frågan bereds nu hos regeringen.

Det andra riksförbundet för jourer, Unizon,

En överens-
kommelse mellan
offentlig och idéburen
sektor i syfte att uppnå
ett visst allmännyttigt mål.
De vanligaste partner-
skapen gäller kvinno-
jourer och flykting-
mottagningar.

Foto: Carl Henrik Tillberg/TT

Möte på Kvinnohuset på Svartstensgatan
i Stockholm i februari 1984.

skriver i ett remissyttrande att de vill se en konsekvensanalys av hur en tillståndsplikt skulle påverka jourrörelsen. Roks menar att ett medlemskap i just Roks automatiskt bör ge tillstånd.

– Vi har utvecklat ett sätt att arbeta som visat sig otroligt starkt och som stöds i forskning. Det är vårt arbete som skapat de reformer som säkrar kvinnofrid. Nu är vi tyvärr på väg bort från det med stormsteg, säger Jenny Westerstrand.

Cathrin Bergqvist som chefar över Attendos skyddade boende välkomnar en tillståndsplikt.

– Jag längtar efter att de skyddade boendena ska bli tillståndspliktiga, att det ska krävas tillstånd av IVO för att driva dem. Som tur är verkar en sådan lagstiftning vara på gång. Jag tänker mig att de skyddade boendena ska inlemmas i samma regelverk som HVB-hem och missbruksvård.

Attendos boende har haft inspektionsbesök av IVO som gav dem gott betyg, säger Cathrin Bergqvist. Hon fortsätter:

– Visst, kvinnojourerna behövs, precis som att AA behövs för missbrukare. Det är ingen som säger att AA ska upphöra. Men det är inte samma krav på dem. Jag garanterar personer med utbildning och att de dyker upp till jobbet och inte bara uteblir. Det räcker inte med ett gott hjärta för att bedriva ett skyddat boende för kvinnor och barn.

Kvinnojourerna ryggat för jämförelsen med kamratgemenskapen AA. De har, enligt sig själva, byggt upp en ansenlig kunskap genom decennierna. Kunskap som de odlar och utvecklar i egna workshops, seminarier och i internationellt samarbete. Detta tonar också fram i Socialstyrelsens kartläggning, som visar att den formella utbildningsnivån i form av högskoleexamen är högre hos personalen på de ideellt drivna boendena än hos de som drivs privat.

Men Kristina Lindholm på Socialstyrelsen vill inte förespråka den ena eller andra formen.

– Vi ser också att tillgången till kompetensutveckling för personalen är bättre på de ideellt drivna verksamheterna. Men skillnaderna är inte jättestora och utifrån våra kvalitetsindikatorer kan vi inte säga att en driftsform är bättre eller sämre än andra. ◀

LÄS MER

➔ **KVINNOHUS NU!** Norlander, K. (red.) · H:ström (2017)

➔ **KARTLÄGGNING AV SKYDDADE BOENDEN I SVERIGE** Socialstyrelsen (2020)

REGERINGEN VILL INRÄTTA ETT *ANDTS- politiskt forum*

I propositionen för den nya ANDTS-strategin föreslår regeringen att ett ANDTS-politiskt forum inrättas. Men det är inget nytt ANDT-råd, säger **Magnus Jonsson** på Socialdepartementet. **TEXT JULIUS VON WRIGHT**

UNDER VÅREN 2020 arrangerade Socialdepartementet fyra hearingar om tillgångsbegränsning, prevention, vård och organisation med representanter från myndigheter och organisationer.

Hearingarna ligger som mall för det ANDTS-politiska forum som regeringen nu föreslår.

– Det ska vara ett forum för att diskutera hur utvecklingen ser ut på området. Har man varit på hearingarna så kommer man att känna igen sig, säger **Magnus Jonsson**, samordnare av ANDTS-politiken på Regeringskansliet.

Så är det nya forumet en återupplivning av ANDT-rådet? Nej, säger Magnus Jonsson.

– ANDT-rådet var viktigt då och då fanns det även ett ANDT-kansli på departementet, men så arbetar vi inte i dag. Därför vill vi inte likna det för mycket med ANDT-rådet, även om formerna till viss del kan se lika ut.

”

Det ska vara ett forum för att diskutera hur utvecklingen ser ut på området.

Forumet kommer inte att bestå av utsedda personer, utan olika myndigheter och det civila samhället kommer att bjudas in. Den så kallade Skuggstrategin som lobbade för att återinföra rådet ville se en minister som ledare av rådet. Magnus Jonsson låter tveksam till om det nya forumet kommer att få ett statsråd som ordförande. Tillåter schemat så kommer kanske ett statsråd att inledningstala, tänker sig Magnus Jonsson.

I DET GAMLA ANDT-rådet, som existerade under strategin 2011–2015, hade även forskare en uttalad plats med Uppsala universitet och Örebro universitet som representanter. I den aktuella propositionen nämns bara organisationer och myndigheter – inte forskningen.

– Vi har inte gått in närmare på det, men vi vet att både myndigheter och organisationer har anställda forskare, så det är ingen omöjlighet att personer från den akademiska världen deltar.

Enligt propositionen ska forumet »ge möjlighet att förankra regeringens politik samt informera berörda myndigheter och organisationer«. Ska forumet bli politikens förlängda arm ut i samhället?

– Jag kan förstå att det kan tolkas så. Men det handlar om att informera och diskutera utvecklingen på området. Dessutom sker initiativ på andra områden än bara det folkhälso-politiska och det blir därför möjligt att förankra vad som sker på andra departement. ◀

VAD BETYDER »ATT NODDA«?

Många som använder opioider strävar till att nodda, det vill säga att man tar just så mycket droger att man svävar in och ut ur medvetenhet. På ungdomsmottagningen MiniMaria i Motala kommun är det vanligt bland ungdomarna som använder opioider, säger **Karin Ahlund**.

TEXT JULIUS VON WRIGHT / ILLUSTRATION KARIN ULIN

NODDA ÄR JU det bästa med opiater, skriver en anonym person på ett nätforum i april 2020. I tråden pågår en diskussion om hur man noddar och om det är farligt. Bara enstaka personer beskriver det som obehagligt, för de flesta är det något de uttryckligen eftersträvar när de använder opioider, som exempelvis tramadol.

Men vad betyder det egentligen att nodda?

– Det är som mellantinget mellan verklighet och dröm, när man hamnar i ett tillstånd av trans. Allt upplevs mjukt och härligt. Man kan tänka det som sekunden just innan man somnar, säger **Karin Ahlund** som jobbar som behandlingssekreterare på MiniMaria i Motala kommun.

O ja, svarar hon på frågan om de stöter på begreppet på mottagningen.

”

Det är som mellantinget mellan verklighet och dröm, när man hamnar i ett tillstånd av trans. Allt upplevs mjukt och härligt.

– Bland dem som använder opiater är det ofta något de vill uppnå.

Begreppet kan användas av enstaka personer också när det gäller andra droger, men det absolut vanligaste är att det förknippas med opioiddrus, säger Karin Ahlund.

ORDET KOMMER FRÅN engelskans »to nod«, att nicka till. För en del förknippas det med livfulla drömmar och känslor av att bli ombonad. Karin Ahlund upplever

att det är just den känslan som får många att vilja fortsätta använda opioider.

Men det är också förknippat med risker. Karin Ahlund nämner nedsatt andningsfrekvens och hämmad celltillväxt i hjärnan vilket påverkar minnet.

Och även omgivningen kan vara en risk.

– En risk är om en noddar i offentlig miljö eller med människor de inte riktigt känner. Risken att bli utsatt för något är högre då du inte riktigt är medveten. ◀

Kirsi och Sakari Virsunen bor med sina sju barn på Seskarö utanför Haparanda. De vill vinterisolera övervåningen, men det är svårt att spara med en lön.

Anna Karlsson grundade föreningen VildaKidz med sin man Stefan för att hjälpa ekonomiskt utsatta familjer i Norrbotten.

Där gemenskapen ger kraft

Barnfattigdomen i Haparanda är bland den högsta i landet. Men på det frusna Lillkorsträsket utanför Piteå bjuder föreningen VildaKidz på pimpelfiske och lunch. När samhällets skyddsnet brister stiger föreningar, företag och församlingar in med matportioner, kläder och aktiviteter.

TEXT ANN-KATRIN ÖHMAN / FOTO SUSANNE LINDHOLM

KIRSI OCH SAKARI Virsunen lever med sina sju barn i ett hus på Seskarö utanför Haparanda. Hela familjen lever på Sakaris lön som billackerare och har svårt att få ekonomin att gå ihop. De köpte sitt hus för 300 000 kronor 2006 men önskar att de hade råd att renovera övervåningen. Som det är nu lever hela familjen, nio personer, på 84 kvadrat i tre rum på nedervåningen.

– Barnens högsta önskan är att de ska kunna få mer plats, men nu får vi inget mer lån för att kunna byta tak och vinterisolera övervåningen och det är nästan omöjligt för oss att spara pengar med vår ekonomi, säger Kirsi.

Sakari som är finsk åker över till Torneå och storhandlar billigt på Lidl. Det blir mycket havregryn och rotfrukter. De har också tagit emot matpaket från föreningen VildaKidz som hjälper ekonomiskt utsatta familjer i hela Norrbotten.

GRUNDARNA AV VILDAKIDZ Anna och Stefan Karlsson i Luleå hade ingen aning om hur utbredd fattigdomen var bland barnfamiljer i regionen när de satte i gång 2015.

– Vår tanke var i första hand att låta barnen få uppleva roliga aktiviteter som att gå på äventyrsbad, lekland och bio, sådant som deras föräldrar inte hade råd med. Men vi upptäckte snart att många barn var hungriga så vi började se till att de blev bjudna på mat också på aktiviteterna. Och nu har vi ett samarbete med Coop som delar ut matkassar till fattiga familjer i hela länet, berättar Anna Karlsson ute på isen på Lillkorsträsk i Sjulsmark utanför Piteå.

Den här soliga dagen bjuder VildaKidz ett 20-tal föräldrar och barn på pimpelfiske. Byns skoter- och fiskerföreningen stöttar med fiskeutrustning, fiskekort och lunch.

– För många är det en skam att vara fattig. Men jag har insett att det kan drabba vem som helst. Det räcker med att man blir arbetslös, skiljer sig eller

”

Vi upptäckte snart att många barn var hungriga så vi började se till att de blev bjudna på mat också på aktiviteterna.

blir sjuk. Vi har sett så många exempel på det. Men för att inte stigmatisera barnen så är våra aktiviteter öppna för alla, även för medelklassfamiljer, där barnen kan lida av andra saker som mobbning, utanförskap eller psykisk ohälsa. Vi har sett att den här mixen gör att aktiviteterna blir bra, men då brukar föräldrarna som har det bättre ställt ge ett bidrag, säger Stefan Karlsson. ►

” Det lättaste i vårt arbete har varit att få sponsorer. Det finns många som vill bidra på olika sätt.

I dag skulle en ensamstående mamma från Haparanda köra ner med sina fem barn. Men i Kalix lade bilen av. Som tur var kunde VildaKidz skicka en bärgningsbil och låta en bilmekaniker i Haparanda laga bilen utan kostnad.

– Det lättaste i vårt arbete har varit att få sponsorer. Det finns många som vill bidra på olika sätt.

FÖR ETT ÅR sedan när skolorna gick över till distansundervisning skänkte

möbeljätten Ikea 500 portioner mat till 25 familjer i Östra Norrbotten.

– För oss på Ikea är det verkligen viktigt att stötta lokalt i de regioner där vi finns och verkar. Före pandemin har vi bland annat bjudit in barnfamiljer som lever i utsatthet för att äta julbord. En händelse i jultid som har varit uppskattad både av deltagarna men även av personalen här på Ikea, säger **Henrik Eneros** som arbetar med lokal marknad på Ikea.

Liksom Anna och Stefan Karlsson upplever han att barnfamiljerna har fått det tuffare de senaste åren. Något som **Sara**, 26 år, kan intyga. Hon är ensamstående mamma med tre barn i Haparanda och lever på försörjningsstöd.

– Man får vrida och vända på varje krona. Det går aldrig att åka på semester eller unna sig själv något, jag äter knappt mat. Alla pengar går direkt till barnen, deras mat och blöjor. Jag

Vart tredje barn i Haparanda lever i ekonomisk utsatthet

Var femte invånare i Haparanda försörjs av sociala ersättningar och bidrag. Orsaken är en svår arbetsmarknad, säger socialchefen **Suvi Järvinen-Valo**, och den stängda gränsen mot Finland det gångna året har inte hjälpt.

TEXT ANN-KATRIN ÖHMAN / FOTO SUSANNE LINDHOLM

köper kläder till dem på second-hand och måste jag absolut ha någon möbel blir det begagnat på Blocket.

Sara har försökt att få ett jobb, men även på svenska sidan är det svårt om man inte kan finska.

– Jag sökte ett jobb i en snusaffär och de var jätteintresserade, sedan frågade de litet i förbifarten om jag kunde finska och när jag sa nej hörde de aldrig av sig igen. Många finnar åker över till Sverige för att köpa snus. Nu planerar jag att utbilda mig till franssstylist och starta eget företag.

I HAPARANDA KYRKA med sin iögonfallande arkitektur från 1960-talet arbetar diakonen **Pekka Marttala** och assistenten **Ann-Kristin Myllymäki** med att hjälpa alla sorters människor som har hamnat i nöd. Det är hemlösa och personer med missbruksproblem, men också många barnfamiljer.

– Jag visste att Sveriges fattigaste barn bodde i Haparanda innan jag tog jobbet för nio år sedan så jag förstod ►

ARBETSLÖSHETEN I HAPARANDA ligger på 15 procent och 22,4 procent av invånarna har en låg inkomst. Konsekvensen blir att barnfattigdomen är bland den högsta i landet. 34,2 procent av barnen lever i ekonomisk utsatthet och 8,9 procent bor i familjer som lever på försörjningsstöd, enligt siffror från Folkhälsomyndigheten.

Vinden piskar in över Haparanda från Torneälven den här marsdagen. På andra sidan älven skymtar Torneå, så nära, men ändå så långt borta i dessa pandemitider. Den stängda gränsen har inte gjort situationen i Haparanda bättre påpekar **Maarit Jakobsson**, enhetschef för försörjningsstöd på Haparanda kommun, när vi ses på torget utanför kommunhuset.

– Det har blivit omöjligt att åka över till den finska sidan och söka jobb. De som redan har jobb får åka över, men det går inte som svensk medborgare att fara till Finland och knyta kontakter längre. Dessutom har en del arbetstillfällen försvunnit, säger hon.

HAPARANDA LIGGER ALLTFÖR långt bort från arbetsmarknaderna i Malmfälten och de större städerna längs Norrbottenskusten, Kalix, Luleå och Piteå. I kommunen finns mest lågbetalda jobb och timanställningar inom vård och handel.

– Det gör att många som arbetar lever på låga inkomster. En del jobbar på stålverket Outokumpu i Torneå, men annars är arbetslösheten även svår på den finska sidan, menar Maarit Jakobsson.

Ett annat problem är den låga utbildningsnivån. 19,2 procent av invånarna mellan 20 och 40 år har högst gått ut högstadiet och 17,9 procent i åldersgruppen 18 till 24 år lever på försörjningsstöd.

– Jag tror att det är ett stort problem för möjligheten att kunna flytta och få jobb någon annanstans. Men vi försöker arbeta för att ungdomarna antingen ska gå gymnasiet eller läsa in en gymnasiebehörighet på Sverigefinska folkhögskolan här i Haparanda. Vi försöker också alltid ordna en praktik för de unga vuxna som måste leva på försörjningsstöd så att de får en fot in på arbetsmarknaden, säger socialchefen **Suvi Järvinen-Valo**. ◀

FAKTA Haparanda

➔ Haparanda är Sveriges östligaste tätort och avgränsar till Torneå i Finland. 6 500 personer bor i staden och närmare 10 000 i hela Haparanda kommun.

Många hamnar i kläm mellan försäkringskassan och socialtjänsten, upplever Ann-Kristin Myllymäki vid Haparanda Kyrka. Diakonen Pekka Marttala ifrågasätter ingen som söker hjälp. Jag utgår ifrån att Gud har skickat dem, säger han.

att det skulle bli tufft och sedan dess har behovet av hjälp bara ökat, säger Pekka Marttala och visar frysen i församlingsköket som är fylld av förpackningar med köttbullar, fiskpinnar och wokgrönsaker.

På hyllorna bredvid står staplar av toalettpapper och torrvaror. Med jämna mellanrum efterlyser han och

Ann-Kristin Myllymäki kläder både till barn och vuxna.

– Jag brukar fråga på facebook och jag får många svar. Problemet är att många familjer lider av arbetslöshet och hälsoproblem som psykisk ohälsa, samtidigt som vi har problem med droger i staden. En del verkar hamna mellan stolarna mellan

”

Jag visste att Sveriges fattigaste barn bodde i Haparanda innan jag tog jobbet för nio år sedan så jag förstod att det skulle bli tufft och sedan dess har behovet av hjälp bara ökat.

försäkringskassan och socialtjänsten och får ingen ersättning eller också drar utredningarna ut på tiden. Då känns det bra att vi kan finnas där, säger Ann-Kristin Myllymäki.

– Jag ifrågasätter ingen som kommer utan utgår ifrån att Gud har skickat dem, fyller Pekka Marttala i.

De flesta som söker hjälp är infödda svenskar och finländare. Pekka Marttala är själv finländare och ibland använder han sina kontakter i Finland för att de ska kunna starta ett nytt liv där.

– Det har lyckats några gånger att de har kunnat flytta till Uleåborg och till södra Finland. Ibland tar jag pengar från egen ficka och sätter dem på bussen till andra ställen i Sverige där de har mer möjligheter.

FAMILJEN VIRSUNEN VÄNTAR på att kunna renovera sitt hus. Men trots trångboddheten vill Kirsi inte bo någon annanstans än just där, på Seskarö.

– Vi känner oss trots allt väldigt tacksamma över allt det vi har. Vi gör saker med barnen som inte kostar något, vi yogar, lagar mat, målar tavlor och gör utflykter i naturen. Seskarö är ett underbart vackert ställe att bo på och vi har varandra. ◀

En ny socialtjänstlag utan dramatiska förändringar

En ny socialtjänstlag förväntas träda i kraft 2023. Den statliga utredningen föreslår att begreppet missbrukare tas bort och att en del insatser kan ges utan behovsprövning. **Bengt Svensson** saknar en vårdgaranti om hur snabbt en insats ska ges.

MED TANKE PÅ att Socialtjänstlagen i sin ursprungliga form började gälla 1982, för snart fyrtio år sedan, finns behov av en omfattande översyn av lagen. En utredning tillsattes i april 2017 med den socialdemokratiska partiveteranen **Margareta Winberg** som särskild utredare. Syftet var att utforma en socialtjänst som bidrar till social hållbarhet, sätter individen i fokus och har ett förebyggande perspektiv. Redan i direktiven gjordes det klart att utredningens förslag ska bidra till ökad kvalitet »utan att leda till ökade kostnader för stat och kommun«.

Slutbetänkandet lämnades i augusti 2020 och skickades ut på en stor remissrunda. De 158 remisserna finns på regeringens hemsida, från Stockholms stads 83 sidiga yttrande till Säkerhetspolisens svar på en mening, att man inte har några synpunkter på förslagen. De remisser jag har gått igenom är för det mesta övervägande positiva, även om många oroar sig över att socialtjänstens ambitioner ska höjas utan att nya pengar skjuts till.

VAD INNEHÅLLER LAGFÖRSLAGET inom området missbruk och beroende? Inga dramatiska förändringar. Som väntat är det förminskande ordet »missbrukare« borttaget. I den viktiga paragraf som tar upp socialtjänstens vårdansvar anges att man ska »erbjuda

missbruks- och beroendevård« i stället för den tidigare mer vaga formuleringen »hjälp och vård«. Det är en markering som ligger i linje med utredningens uppfattning att insatserna ska vara kunskapsbaserade, vila på vetenskap, beprövad erfarenhet och systematisk uppföljning. Idag styrs insatserna av vad den egna organisationen kan erbjuda och vad som har blivit upphandlat, så förändringar kommer att ta tid.

ETT BRA FÖRSLAG av utredningen är att vissa insatser ska kunna ges utan föregående individuell behovsprövning och utan registrering. Socialsekreterarnas administration minskar. Individerna får snabb hjälp utan att behöva genomgå komplicerade utredningssamtal. Flertalet remissinstanser är positiva till förslaget men några har lyft farhågan att det kan ge minskad rätts-säkerhet och gynna redan resursstarka personer. Några remissinstanser för fram risken att det blir ökad användning av vinstdrivande företag som kan prioritera personer med lättare behov.

Fortfarande ska socialtjänsten erbjuda missbruksbehandling, men utredningen föreslår »en samlad översyn av huvudmannaskapet för missbruks- och beroendevården för att man ska kunna ta ställning till om det behövs en eventuell förändring i lagstiftningen«. Det är ett bra förslag. Min förhoppning är att det denna gång

blir en förutsättningslös utredning som väger in fördelar och nackdelar med ett förändrat huvudmannaskap. Missbruksutredningen 2011, som jag medverkade i, hade redan från början bestämt sig för att sjukvården skulle ta över, vilket gjorde att alternativen inte utreddes fullt ut.

PRECIS SOM I dagens lagtext finns det angivet att en utredning ska inledas »skyndsamt«, men lagen ger ingen garanti att hjälpinsatser ska påbörjas inom viss tid. Jag hade velat se en motsvarighet till den danska vårdgarantin att insatser ska inledas inom 14 dagar. Men i den stora problemkatalog som socialtjänsten ska hantera är missbruk/beroende bara ett av många områden som kräver snabba insatser. Det finns varken utrymme eller intresse för en positiv särbehandling av missbruksområdet.

/ BENGT SVENSSON
PROFESSOR
EMERITUS
I SOCIALT
ARBETE
VID MALMÖ
UNIVERSITET

” Ett normalt alkoholbruk
är inget man moraliserar över
inom äldreomsorgen, utan är
snarare något positivt som
symboliserar guldkant.

s.8

